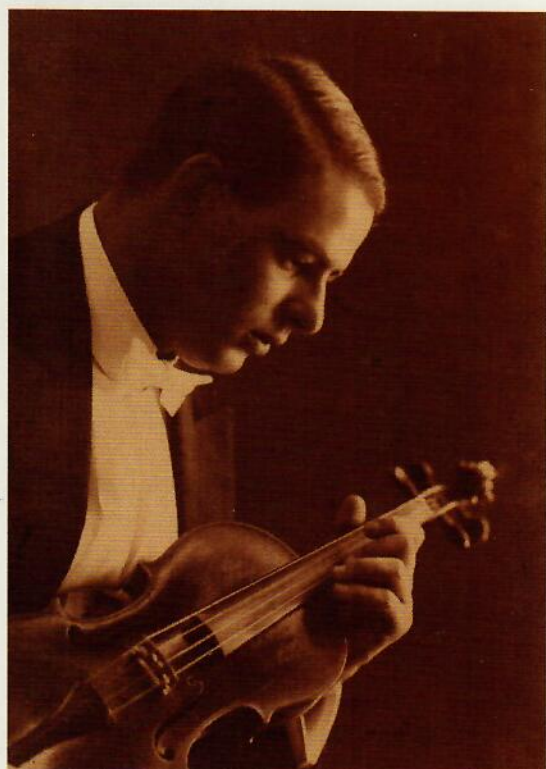

Jaarboek
Oranje-
Nassau
2021-2022

Afb. 1 Menno van Meeteren Brouwer,
*Vaandeluitreiking door koningin Wilhelmina
aan het Korps Mariniers, in aanwezigheid van
prins Hendrik, op het Malieveld te Den Haag
op 16 september 1929*, aquarel, 1930.

COLLECTIE AUTEUR

FOTO: VENDUEHUIS DER NOTARISSSEN, DEN HAAG

Afb. 2 Fotostudio Kurdijan, *Portret van Menno
van Meeteren Brouwer*, foto, 1918.

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK/KONINKLIJK INSTITUUT
VOOR TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE, LEIDEN

**DE VAANDELUITREIKING DOOR KONINGIN WILHELMINA
AAN HET KORPS MARINIERS OP 16 SEPTEMBER 1929,
*getekend door Menno van Meeteren Brouwer***

Jim van der Meer Mohr ontdekte op een veiling de aquarel *De vaandeluitreiking door Koningin Wilhelmina aan het Korps Mariniers op 16 september 1929* (afb. 1), getekend door Menno van Meeteren Brouwer. Dankzij zijn onderzoek naar het werk is het nu mogelijk om meerdere afgebeelde ambtsdragers te identificeren. Daarnaast staat het werk van Van Meeteren Brouwer in een lange picturale traditie, die tegenwoordig alleen nog in foto's wordt vastgelegd.

Visit of a dignitary', zo stond dit blad omschreven in de catalogus van de 'Indonesian Art Sale' van het Haagse Venduehuis der Notarissen in november 2020.¹ Toen ik de aquarel, waarop een aantal militairen bij een koets staat en duidelijk een vaandel getoond wordt, op de kijkdag zag, herkende ik direct prins Hendrik en concludeerde ik dat de vrouw in het wit, staand in de koets, koningin Wilhelmina moest zijn. Maar op het verkeerde been gezet doordat deze aquarel in een 'Indonesian Art Sale' zat, dacht ik even dat het een fictieve voorstelling was van een bezoek van Wilhelmina en Hendrik aan het voormalig Nederlands-Indië, waar Wilhelmina immers nooit is geweest.

Nadat ik de aquarel had gekocht, ben ik de voorstelling verder gaan uitzoeken. Het blijkt dat de kunstenaar Menno van Meeteren Brouwer (1882-1974), verder kortweg Menno genoemd naar zijn wijze van signeren, hier de vaandeluitreiking door koningin Wilhelmina in aanwezigheid van prins Hendrik aan het Korps Mariniers op het Malieveld te Den Haag op 16 september 1929 heeft verbeeld.

Menno van Meeteren Brouwer

Menno Simon Jacobus van Meeteren Brouwer (afb. 2) werd geboren op 11 oktober 1882 in Zwolle en genoot zijn opleiding aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, die hij van 1904-1907 bezocht. Hij had daar onder andere les van de bekende kunstenaar August Allebé (1838-1927), die tussen 1880 en 1906 directeur was van de Rijksacademie. Menno werkte in Nederland in Den Haag, Haarlem en Amsterdam. Van 1909-1921 woonde en werkte hij in Medan, Nederlands-Indië. Terug uit Indië woonde hij nog een jaar in Parijs om zich vervolgens eerst in Wijk aan Zee en daarna vanaf 1924 tot zijn dood op 7 november 1974 in Rijswijk te vestigen.² Menno heeft vooral bekendheid gekregen als illustrator van school- en kinderboeken, maar daarnaast heeft hij ook vrij werk gemaakt. Aan zijn werk uit zijn Indische periode wijdde de Haagse Bachstitz Gallery in 1922 een tentoonstelling. In dezelfde veiling als de *Vaandeluitreiking* werden ook een paar van zijn Indische werken aangeboden, waaronder een voorstelling van ploegende buffels (afb. 3).³

De aquarel

Voor de hier centraal staande aquarel blijkt Menno een foto als voorbeeld te hebben gebruikt, die hij nauwgezet heeft gekopieerd. Deze foto bevindt zich in de collectie van het Nederlands Instituut

Afb. 3 **Menno van Meeteren Brouwer, *Ploegende buffels***, olieverf op doek.

FOTO: VENDUEHUIS DER NOTARISSEN, DEN HAAG

voor Militaire Historie (afb. 4).⁴ Uit een groot artikel in de *Haagsche Courant* van 16 september 1929 is bekend wie er behalve koningin Wilhelmina, prinses Juliana en prins Hendrik zoal aanwezig waren bij deze vaandelluitreiking. Een deel van de hoogwaardigheidsbekleders wordt met name genoemd, zoals de minister van Defensie, de burgemeesters van Den Haag en Rotterdam (mr. J.A.N. Patijn en P. Droogleever Fortuyn), de commandant der zeemacht en de gouverneur der Residentie. Voorts zijn er tal van vlagofficieren, generaals en andere hoge militairen en de militair attaché van het 'Fransche gezantschap'. Het vaandel wordt uitgereikt aan de commandant van het Korps Mariniers. De koningin doet dit staand in de koets.

Aan de hand van dit krantenartikel valt een aantal personen op de aquarel nader te identificeren. Van links naar rechts zien wij: helemaal links met getrokken sabel commandant der Mariniers kolonel J. Oele (1877-1952), daarnaast, op enige afstand, commandant der Zeemacht viceadmiraal L.J. Quant (1872-1961), achter hem ?, voorts in jacquet minister van Defensie mr.dr. L.N. Deckers (1883-1978), de gouverneur van de Residentie luitenant-generaal E.F. Insinger (1870-1939), de chef Marinestaf viceadmiraal dr. J.C. Jager (1876-1968), (wsch.) de marine-adjutant van de minister van Defensie luitenant ter zee 1^e klasse J.W.A.A. Heijdt (1888-1933) en prins Hendrik in het uniform van brigadegeneraal der Mariniers. In het rijtuig zien wij staand koningin Wilhelmina met het vaandel naast zich en zittend is nog net prinses Juliana zichtbaar.

Rechts voor de koets staan bij de paarden leden van het Koninklijk Staldepartement. Helemaal vooraan is de koetsier-majoor het meest prominent in beeld. Dat was van 1903-1934 Friedrich Christian Scher (1865-1956) (afb. 5).⁵ De overige medewerkers van het Koninklijk Staldepartement zijn moeilijk te identificeren. Wat de aanleiding voor het maken van deze aquarel was, is (nog) niet bekend. Hij is in ieder geval niet gemaakt voor een illustratie in een boek over het Korps Mariniers.⁶

Afb. 6 Jan Hoyneck van Papendrecht, *Vorstudie voor de vaandeluitreiking door koningin Wilhelmina in tegenwoordigheid van koningin-regentes Emma op het Malieveld te Den Haag op 21 september 1893*, olieverf op doek, ca. 1895.

PALEIS HET LOO, APELDOORN, LANGDURIG BRUIKLEEN GESCHIEDKUNDIGE VERENIGING ORANJE-NASSAU

Afb. 7 Jan Hoyneck van Papendrecht, *Vorstudie voor de vaandeluitreiking door koningin Wilhelmina in tegenwoordigheid van koningin-regentes Emma op het Malieveld te Den Haag op 21 september 1893*, potlood.

PALEIS HET LOO, APELDOORN, LANGDURIG BRUIKLEEN
GESCHIEDKUNDIGE VERENIGING ORANJE-NASSAU

Picturale traditie

Omdat Menno zich voor deze voorstelling heeft gebaseerd op een foto zal hij waarschijnlijk niet bekend zijn geweest met eerdere voorstellingen van vaandeluitreikingen. De Nederlandse krijgsmacht kent een eeuwenlange traditie van het voeren van vaandels. Zij staan 'voor trouw, eenheid en eergevoel. Ze vormen het symbool van de onderlinge verbondenheid tussen de militairen van een onderdeel, of zij nu actief dienend of gepensioneerd zijn. Vaandels en standaarden zijn ook het uiterlijke teken van de band tussen een eenheid en het Koninklijk Huis.'⁷

Afb. 8 Jan Hoyneck van Papendrecht, *Voorstudie voor de vaandeluitreiking door koningin Wilhelmina in tegenwoordigheid van koningin-regentes Emma op het Malieveld te Den Haag, 21 september 1893, met legenda, potlood.*

NATIONAAL MILITAIR MUSEUM, SOESTERBERG

Maar onbedoeld past deze voorstelling van de vaandeluitreiking uit 1929 in een picturale traditie. Omstreeks 1895 heeft Jan Hoyneck van Papendrecht (1858-1933) een groot schilderij gemaakt van de uitreiking op het Haagse Malieveld op 21 september 1893 van maar liefst twaalf vaandels door de pas dertien jaar oude koningin Wilhelmina in aanwezigheid van haar moeder koningin Emma. Het was het eerste grote optreden van de jonge koningin. Dit letterlijk en figuurlijk kapitale schilderij (het meet 170x300 cm excl. lijst!) is door koningin Emma gekocht van Hoyneck voor het voor die tijd reuzebedrag van 3800 gulden (wat omgerekend naar nu zo'n 52.000 euro is!).⁸ Het schilderij is nu onderdeel van de Koninklijke Verzamelingen en hangt op Paleis Noordeinde.⁹ Van dit schilderij is ook een voorstudie (afb. 6) en een potloodschets bekend, die beiden deel uitmaken van de collectie van de GVON (afb. 7).¹⁰ Voor dit schilderij heeft koningin Emma Hoyneck van Papendrecht vermoedelijk zelf gevraagd aanwezig te zijn op het Malieveld om deze belangrijke gebeurtenis vast te leggen.¹¹ Op de voorstudie en de definitieve versie zien wij aan de linkerkzijde de twaalf vaandels, die bedoeld zijn voor het regiment Grenadiers en Jagers, acht regimenten der infanterie en drie aan huzaren. In de collectie van het Nationaal Militair Museum te Soesterberg (NMM) is een studie in potlood van dit schilderij, waarbij door middel van cijfers van 21 personen is aangegeven wie de geportretteerden zijn (afb. 8).¹² Overigens zijn er een jaar later ook nog foto's gemaakt van prinses Wilhelmina en koningin Emma, staand in de koets met een vaandel in de hand, die Hoyneck kon gebruiken bij het maken van het grote schilderij en zijn er van de gebeurtenis zelf ook foto's bekend.¹³ Van deze uitreiking heeft de kunstenaar Willem

Afb. 9 Willem Constantijn Staring, *Vaandeluitreiking door koningin Wilhelmina in tegenwoordigheid van koningin-regentes Emma op het Malieveld te Den Haag, 21 september 1893*, aquarel, november 1893. PALEIS HET LOO, APELDOORN, LANGDURIG BRUIKLEEN KONINKLIJKE VERZAMELINGEN, DEN HAAG

Constantijn Arnold Staring (1812-1895) ook een aquarel gemaakt (afb. 9); koningin Emma heeft dit blad volgens een vermelding in *Het Vaderland* van de kunstenaar gekocht.¹⁴

Op 17 november 1913 vond er op het Malieveld wederom een vaandeluitreiking plaats. Nu kregen het regiment Grenadiers en Jagers en de regimenten infanterie 12 tot en met 22 hun vaandel.¹⁵ Ook deze ceremonie heeft Hoynck vastgelegd. Dit schilderij maakt nu deel uit van de collectie van het NMM (afb. 10).¹⁶ Hier zien wij koningin Wilhelmina op de rug, staand in de koets met het vaandel in de hand. In dagblad *De Nederlander* van 10 november 1913 is te lezen dat links van haar (voor de kijker rechts) de minister van Oorlog staat, generaal-majoor Nicolaas Bosboom (1855-1937). Bosboom was ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en gezien de sjerp die de officier te paard draagt, zal hij hier afgebeeld zijn.

Tot slot heeft Hoynck nog een vierde schilderij met een vaandeluitreiking geschilderd. Hier betreft het de uitreiking van de standaard van de Koninklijke Marechaussee door koningin Wilhelmina op 29 oktober 1931 aan de commandant van de Marechaussee, generaal-majoor G.J.D. Bauduin (1871-1953).¹⁷ Op dit schilderij van Hoynck staat de koningin niet in een koets, maar zit zij te paard, gekleed in een grijze jas met een grijs hoedje op het hoofd en staat de generaal-majoor voor haar met de standaard in de hand voor zich. Achter de koningin is prinses Juliana eveneens te paard afgebeeld. Plaats van handeling was nu niet het Malieveld, maar het park van Paleis Het Loo. Ook hierbij was Hoynck aanwezig om het op het doek te kunnen vastleggen.

Levende traditie

Vaandels worden nog steeds uitgereikt. Zo overhandigde koningin Beatrix op 26 april 2002 een vaandel aan de eskadercommandant van de Groep Eskader Schepen van de Koninklijke Marine, de schout-bij-nacht Jan Willem Kelder (1949-2021) in de Marinekazerne Willemsoord te Den Helder (afb. 11). Recenter, op 8 april 2015, heeft de koning op het Binnenhof de standaard van het Korps Landelijke Politiediensten overhandigd aan korpschef Gerard Bouman (1952-2017). Helaas

Afb. 10 Jan Hoynck van Papendrecht (1858-1933), *Vaandeluitreiking door koningin Wilhelmina op het Malieveld te Den Haag op 17 november 1913*, olieverf op doek.

NATIONAAL MILITAIR MUSEUM, SOESTERBERG

zijn deze gebeurtenissen niet op doek vastgelegd, maar uitsluitend als foto terug te vinden (afb. 12). De door Menno gemaakte aquarel geeft een kleurrijk beeld van een vaandeluitreiking in 1929 en past daarmee onbedoeld in een picturale traditie. Het zou toe te juichen zijn als kunstenaars bij een volgende gelegenheid worden opgeroepen om zo'n gebeurtenis in olie- of waterverf vast te leggen!

Noten

- 1 Menno van Meeteren Brouwer (1882-1974), *Vaandeluitreiking door koningin Wilhelmina aan het Korps Mariniers, in aanwezigheid van prins Hendrik, op het Malieveld te Den Haag op 16 september 1929*, gesignd rechtsonder 'Menno', verso: in potlood '1930/50', aquarel, 40x68 cm. Aankoop op Veiling Den Haag (Venduehuis der Notarissen), 19-11-2020, nr. 673; collectie auteur.
- 2 Zie voor een biografie: P.M.J. Jacobs, *Beeldend Nederland. Biografisch handboek* (Tilburg 1993) deel L-Z, 97 en de site van het RKD Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis: <https://rkd.nl/nl/explore/artists/54844> (geraadpleegd augustus 2022).
- 3 Menno van Meeteren Brouwer (1882-1974), *Ploughing buffaloes*. Gesignd, olieverf op doek, 60x100 cm. Veiling Den Haag (Venduehuis der Notarissen), 18-11-2020, nr. 9.
- 4 Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag, inv.nr. 080047. Met dank aan Hadewijch Zwart van het NIMH, die mij een scan op hoge resolutie van deze foto stuurde, waardoor ik goed kon inzoomen op de gezichten.
- 5 Met dank aan de heer L. Iking, hoofd Koets- en Rijstal van het Koninklijk Staldepartement, die mij erop wees dat deze functionaris de koetsier-majoor was (e-mail d.d. 29-3-2021) en de heer S.A. Coene, hoofd Collecties en Presentatie van de Koninklijke Verzamelingen, die mij wees op de betreffende bron (e-mail d.d. 30-3-2021), waarin ik de naam van koetsier-majoor Scher heb kunnen vinden. Koninklijke Verzamelingen (KV), Den Haag, Emma, prinses van Waldeck en Pyrmont, koningin der Nederlanden (1858-1934), inv.nr. A47a-VI-126_0048.

- 6 Mededeling S. Draak, collectiebeheerder Mariniersmuseum Rotterdam (e-mail d.d. 6-12-2020).
- 7 Hier geciteerd uit: Louis Ph. Sloos, 'Een testimonium van bijna 500 jaar Nederlandse militaire inzet. Legervlaggen, -vaandels en -standaarden in relatie tot het Huis van Oranje-Nassau', *Jaarboek Oranje-Nassau* (2017) 29-57, aldaar 33.
- 8 Met dank aan Jacques Bartels, die mij hierop wees (e-mail d.d. 14-6-2021). De bron is KV, Thesaurie, inv.nr. E 08-IVa-203. Helaas is er geen goede foto van dit kapitale schilderij voorhanden.
- 9 Jan Hoynck van Papendrecht, *De vaandeluitreiking door koningin Wilhelmina in tegenwoordigheid van koningin-regentes Emma op het Malieveld te Den Haag, 21 september 1893*, gesigineerd, olieverf op doek, 170x300 cm. KV, inv.nr. SC-0871.
- 10 Respectievelijk Jan Hoynck van Papendrecht, *Voorstudie voor de vaandeluitreiking door koningin Wilhelmina in tegenwoordigheid van koningin-regentes Emma op het Malieveld te Den Haag op 21 september 1893*, gesigineerd, olieverf op doek, 72x121 cm. Collectie Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau (GVON) in langdurig bruikleen aan Paleis Het Loo. Zie: M. Spliethoff en L.J. van der Klooster, *De verzamelingen van de Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau in Paleis Het Loo. Catalogus van schilderijen* (Rotterdam 1999) 66, nr. 46, inv.nr. A. 2182; en Jan Hoynck van Papendrecht, *Studie voor de vaandeluitreiking op het Malieveld, 21 september 1893*, niet gesigineerd, potlood, 40x25,5 cm. Collectie GVON in langdurig bruikleen aan Paleis Het Loo. Zie: Quirine van der Meer Mohr, met medewerking van Marieke Spliethoff, *Uitgelicht. Catalogus van tekeningen, aquarellen en gouaches. De verzameling van de Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau op Paleis Het Loo Nationaal Museum* (Den Haag 2012) 94, nr. 102, inv.nr. A2755. Overigens is dit schilderij van de GVON waarschijnlijk de enige olieverfstudie die van de kunstenaar bekend is (mededeling J. Bartels, e-mail d.d. 14-6-2021).
- 11 J.A.C. Bartels, *Jan Hoynck van Papendrecht 1858-1933* (Amsterdam 1986) 22.
- 12 Jan Hoynck van Papendrecht, *Voorstudie voor de vaandeluitreiking door koningin Wilhelmina in tegenwoordigheid van koningin-regentes Emma op het Malieveld te Den Haag, 21 september 1893*, met legenda, potlood, 34,4x66,8 cm. Nationaal Militair Museum (NMM), Soesterberg, objectnummer 00106356.
- 13 Algemeen Handelsblad, 3-4-1894 onder het kopje 'KUNST EN LETTEREN'.
- 14 Willem Constantijn Arnold Staring, *Vaandeluitreiking door koningin Wilhelmina in tegenwoordigheid van koningin-regentes Emma op het Malieveld te Den Haag, 21 september 1893*, gesigineerd en gedateerd november 1893, aquarel, 38x57 cm. Paleis Het Loo, Apeldoorn, inv.nr. PL 1169, in langdurig bruikleen van de Koninklijke Verzamelingen. Zie ook: *Het Vaderland*, 13-12-1893, no. 294, eerste blad.
- 15 Zie voor een uitgebreide beschrijving hoe deze ceremonie zou plaatsvinden bijvoorbeeld: *De Nederlander*, 10-11-1913.
- 16 Jan Hoynck van Papendrecht, *Vaandeluitreiking door koningin Wilhelmina op het Malieveld te Den Haag op 17 november 1913*, gesigineerd, olieverf op doek, 55x39,5 cm. NMM, Soesterberg, objectnr. 050513.
- 17 Jan Hoynck van Papendrecht, *Overhandiging nieuwe standaard van het wapen der Marechaussee door koningin Wilhelmina op 29 oktober 1931*, gesigineerd en gedateerd, olieverf op doek, 69x49 cm. Particuliere collectie. Zie Bartels, *Jan Hoynck van Papendrecht*, 52, 53 en 112 (afb.).

Afb. 11 *Vaandeluitreiking door Koningin Beatrix aan de eskadercommandant, schout-bij-nacht J.W. Kelder op 26 april 2002.*

FOTO: CENTRUM VOOR AUDIOVISUELE DIENSTVERLENING KONINKLIJKE MARINE

Afb. 12 *Uitreiking standaard van het Korps Landelijke Politiediensten door Koning Willem-Alexander aan korpschef G. Bouman op 8 april 2015.*

FOTO: KOEN VAN WEEL/ANP